

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ФІТОНІМИ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ (ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Пашенко О.М.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті втілено намір описати історію семантичних змін східнослов'янських фітонімів-запозичень латинського походження.

Східнослов'янські назви рослин розглядаються як результат семантичних змін у структурі праіндоєвропейських та праслов'янських основ. У роботі встановлено лексико-семантичні групи аналізованих основ і визначено шляхи формування на їхній базі східнослов'янських назв рослин. Це дало можливість визначити спільні мотивуючі динамічні моделі семантичних перетворень праіндоєвропейських праформ на різних етапах їхнього розвитку.

Ключові слова: фітоніми, східнослов'янські назви рослин, латинські запозичення, семантична деривація, діахронічна модель семантичних змін, індоєвропейські корені.

The article is intended to describe the history of the semantic changes of the East Slavonic botanical borrowings of Latin origin.

The East-Slavonic names of plants are considered as the result of semantic changes in the structure of the Proto-Indo-European and Proto-Slavonic foundations. In this work the lexical-semantic groups of the analyzed bases are established and the ways of formation of the East-Slavonic names of plants on their base are determined. It also provided to identify common motivating dynamic models of semantic transformations of the Proto-European old forms at different stages of their development.

Key words: botanical names, East Slavonic plant names, Latin borrowings, semantic derivation, diachronic model of semantic changes, Indo-European roots.

При значній кількості ґрунтовних наукових праць у галузі індоєвропейської компаративістики слід зауважити, що на сучасному етапі її розвитку бракує досліджень, у яких регулярні семантичні зміни детально аналізуються в діахронічному аспекті з урахуванням закономірностей історичного розвитку лексико-семантичних систем споріднених мов, зокрема. Також залишаються недостатньо дослідженими проблеми семантичних змін східнослов'янських назв рослин у діахронії. До того ж не отримали дотепер належного ступеня систематизації наявні дані щодо обсягу, реальних історичних меж і різних етапів формування складу цього класу лексики на рівні народних (діалектних і просторічних форм) та літературних назв рослин. Все ще недостатньо узагальнені результати сучасних етимологічних студій фітонімічних лексиконів української, російської і білоруської мов у зіставленні зі словником праслов'янської мови й традиційно реконструйованими праіндоєвропейськими основами (коренями).

Саме тому порівняльно-історичне й типологічне дослідження семантичних змін праслов'янських словоформ і праіндоєвропейських основ (коренів) у складі східнослов'янських фітонімів набуває особливої **актуальності**. Актуальність теми представленого дослідження зумовлюється необхідністю поглиблення й систематизації даних етимологічних досліджень щодо східнослов'янських

фітонімів-запозичень латинського походження.

Метою дослідження є встановлення шляхів формування однієї з найбільш архаїчних груп лексики сучасних східнослов'янських мов – назв рослин латинського походження з його історико-етимологічною інтерпретацією в рамках семантичних моделей.

Об'єктом дослідження є східнослов'янські фітоніми латинського походження.

Масив ботанічної номенклатури східнослов'янських мов є наслідком тривалого розвитку праіндоєвропейських основ (коренів) та індоєвропейських запозичень, який мав закономірності, зумовлені їх семантичною структурою, етапом їхнього формування та віднесеністю їх до певної лексичної мікросистеми.

Семантичні зміни праіндоєвропейських основ (коренів), співвідносних із сучасними фітонімами, являють собою переходи, що їх схематично можна відобразити у моделях. Складовими цих моделей є елементи значення, що в процесі розвитку того чи іншого слова актуалізувалися або деактуалізувалися на певному етапі семантичної деривації.

Запозичені фітоніми становлять засвоєні східнослов'янським мовним ареалом одиниці, що походять не лише безпосередньо з індоєвропейської кореневої бази, але і з таких мов: латинської, грецької, західнослов'янських, германських, тюркських, афразійських, китайсько-тибетських мов тощо.

Процес засвоєння східнослов'янським мовним середовищем фітонімів з інших мовних об'єднань також супроводжувався специфічними семантичними модифікаціями, властивими відповідним лексико-семантичним групам.

Встановлено, що серед праць, присвячених формуванню рослинних назв, дуже плідним є дослідження семантики фітонімічних назв, що стосуються дописемного мовного стану, та використання прийомів діяхронічної семантичної реконструкції змісту праслов'янських лексем. “Тут повинна приділятися увага до давніх семантичних закономірностей, до дослідження утворення діяхронічних семантичних переходів, до семантичної реконструкції” [1, с. 1]. Досліджуючи фітонімічну лексику індоєвропейського походження в лексико-семантичній системі

східнослов'янських мов, ми вивчаємо ці мовні явища історично, оскільки “в будь-якому мовному явищі можна виявити сліди його історії, адже процес розвитку мови – це не лише процес закріплення її минулих етапів розвитку. Нове, як правило, спирається на попереднє і разом з ним збагачує його” [2, с. 7].

У той же час звернення лише до споконвічних назв залишає поза увагою дослідника такий вагомий прошарок ботанізмів, як запозичення. Але, безумовно, важливим для подальшого вивчення фітонімів є те, що мотиваційні основи, названі дериватологами, спонукають до більш глибокого семантичного аналізу цієї лексико-семантичної групи слів, а також сприяють подальшим дослідженням етимологічного характеру.

Потреби порівняльно-історичного, етимологічного вивчення слов'янської лексики ставлять перед дослідниками завдання розроблення більш чіткого лексичного і термінологічного підходу до явищ міжмовної синонімії, лексичних і семантичних паралелей, моделей номінації (мотиваційних моделей), пошуків інших постійних міжсистемних семантичних відношень. Етимологічні словники та спеціальні лексикологічні дослідження слов'янських мов створюють для цього достатньо велику базу і містять цінні особисті спостереження, що потребують систематизації та теоретичного обґрунтування.

Серед етимологічних словників, що досліджують власне фітонімічну номенклатуру, значну частину становлять ті, що присвячені латинським назвам рослин, уживаним у російській і українській мовах. Спільною рисою “Этимологического словаря латинских названий лекарственных растений” І.П.Мінца [7] та “Этимологического словаря латинских ботанических названий лекарственных растений” Є.І.Светличної [4] є встановлення східнослов'янських назв рослин, що відповідають латинським, і словотвірний аналіз та пояснення терміна – латинізму. На жаль, авторами не передбачено з'ясування індоєвропейських вихідних коренів для широкого кола латинських та відповідних їм грецьких спеціальних ботанічних термінів (див., напр.: *betula* “береза”, *inula* “девясил”, *mentha* “м'ята” [7, с. 12, 27, 31] та *armenica* “абрикос”, *betula* “береза”, *saryophyllus* “гвоздика”, *conium* “болиголов” та ін.) [4, с. 30, 42, 53, 76]. Тобто, здійснивши діахронічний аналіз семантики фітонімів латинського походження,

автори названих словників вважали за потрібне зупинитися лише на рівні стародавньої італійської групи та сучасної грецької мови. Ця обставина не дозволяє показати ступеневий процес формування назв рослин і зробити її зіставний аналіз із відповідниками у східнослов'янських мовах.

Для східнослов'янських фітонімів є характерним те, що вони успадкували велику кількість запозичень з латинської мови. Більше за все латинських слів прийшло в східнослов'янські мови у період з XVI по XVIII ст. безпосередньо з латинської мови або опосередковано (переважно через польську мову). Назви рослин латинського походження теж можна розподілити за моделями: *дія* → *назва за дією*; *рослина* → *рослина* → *рослина*¹; *місце* → *назва за місцем*; *ознака* → *назва за ознакою*.

За моделлю *дія* → *назва за дією* сформувалися східнослов'янські фітоніми укр. *абрикос*, *абрикоса*, [*абрикоз*, *априкоза*, *оприкос*, *оберкос*], *абрикосівка*, *абрикосник*; рос. *абрикос*; білор. *абрыкос* – це запозичення з голландської мови; гол. *abrikoos* через французьку і іспанську чи португальську мови (фр. *abricot*, ст. *aubercot*, ісп. *albercoque*, *albaricoque*, порт. *albricoque*), яке прийшло з арабської (ар. *al bargōk*), а утворилося у сгр. *πραικόκιον* (*πρακόκια*), що у свою чергу походить від лат. *praesox* (*praesocius*) “скороспілий” [3, I, с. 39]. На етапі від індоєвропейської прамови до латинської праіндоєвроп. **reku* “варити, готувати” набула префіксальної форми завдяки префіксу *praе-* “перед-, наперед”. У латинській мові це дієслово також видозмінилося у дієприкметник та змінило стан з активного на пасивний – *praesox* (*praesocius*) “той, що передчасно готовий, зрілий”. У цьому випадку яскраво проглядається модель: *дія* → *назва за дією*.

Східнослов'янські фітоніми укр. *лаванда* “вічнозелена південна рослина, *Lavandula*”, [*леванда*] “тс.”, рос. *лаванда*; білор. *лаванда* “тс.” було запозичено через посередництво російської і, можливо, французької мов (фр. *lavande*) та італійської іт. *lavanda* “тс.” з слат. *lavandula*, *levandula*, утвореного від лат. *lavo*, *-āre* “мити” [3 III, с. 176], тобто, у даному випадку маємо віддієслівний фітонім, що був утворений на латинському ґрунті за моделлю *дія* → *назва за дією*.

Латинізм *люльок*: *lolium* (Превел; Роасеас) [7, с. 92] зазнав значних семантичних змін протягом міграції з германських, західнослов'янських до

східнослов'янських мов. Лат. *lolium* “пожитниця п'янка”, мабуть, має походження з дієслова, що позначало хитання, коливання (пор. дінд. *lolati* “рухатися туди й сюди”). Стає очевидним, що в основі цієї назви у латинській мові була ознака за впливом на людину, оскільки вживання рослини *люльок* спричиняє непевну ходу та запоморочення. У німецькій мові ця назва видозмінилася у двн. *lollī* “пожитниця п'янка”, свн. *lolch*, *lulich* “тс.”, нвн. *Lolch* “тс.”, де зберігла свою семантичну структуру. На слов'янському ґрунті ця назва втратила свою мотиваційну основу, тобто ознаку впливу на людину, і набула у східнослов'янських мовах такого вигляду: укр. [люльок] “блекота чорна, *Huoscuamus niger* L.”, [люлек, люєшниця, люліан, люлюк, люлюх, люлях, люлька, люльки, люльник] “тс.”; білор. [люляк] “отруйна рослина” [З III, с. 326]. Розвиток значення даного латинізму відбувся за схемою: **дія** → **назва за дією**, щоправда з ускладнюючими ступенями зміни стану.

Латинське *nasturtium* (*nasturceium*) виникло, очевидно, з праїндоевроп. **nās-torguom* “те, що мучить ніс” (рослина має дуже приємний запах), яке складається з основ іменника *nāsus* (з праїндоевроп.**nās-*) “ніс” і дієслова **turguco*, **-ēre* “мучити”. Формування назв укр. *настурція* “красоля, *Tropalolum* L.”, [настурка] “тс.”, [настурція], “настурція лікарська”; рос. *настурція*; білор. *настурка*, [настурька] “тс.” [З IV, с. 47; 8, с. 7, 259] зазнало таких етапів перебудови: **дія** → **назва за дією**.

Фітоніми латинського походження укр. *digitalis* “наперстянка”; рос. *дигиталис*; білор. *digitalis* “тс.” мали декілька етапів свого семантичного розвитку. Ботанічна назва лат. *digitalis* (букв. “наперсток”) був утворений за подібністю квітки до форми наперстка. Назва фітоніма сходить до праїндоевроп. **deik-* “показувати”, яка згодом трансформувалася у лат. *digitus* “палець”, а ще через деякий час – у лат. *digitāle* “наперсток”, *digitalis* “такий, що стосується пальця” [З II, с. 67]. Семантичну модель розвитку праїндоевроп. **deik-* “показувати” можна передати таким чином: **дія** → **суб'єкт дії** → **суміжність із суб'єктом дії** → **назва за суміжністю**.

Лат. *portulaca* походить від праїндоевроп.**per-* “проникати, проходити, переводити на той бік”, що дало на праслов'янському ґрунті **perti* “іти, просуватися”. У латинській мові назва дії трансформувалася на назву об'єкта дії, тобто лат. *portus* уже означає “вхід до будинку; порт; пристань; гавань”, а згодом

стає *portula* “хвіртка, дверцята, ворітечка”, зменшене від *porta* “ворота, двері”. Будучи запозиченою у слов’янські мови, назва *portulaca* перетворилася на укр. *портулак* “*Portulaca L.*” [*портулака, портулек, портуляка, бутерлак*] “тс.”; рос. *портулак*; білор. *партулак*. У латинській мові рослина отримала таку назву через те, що її насіннева коробочка має кришечку, подібну до дверцят [3 IV, с. 530; 5 III, с. 335]. Модель семантичного розвитку слов’янських назв рослин, що наслідують лат. *portula*, виглядає таким чином: **дія → суб’єкт дії → форма суб’єкта → назва за формою**.

За цією ж семантичною моделлю розвивалося значення латинського слова *lucerna* “лампа”, яке через французьке *Luzerne* “люцерна” та через посередництво німецької (н. *Luzerne* “люцерна”) трансформувалося у сучасні східнослов’янські фітоніми укр. *люцерна* “*Medicago sativa L.*”, [*лицерія*] “тс.”, [*луцерна, люцерія, люцерка, люцерія*] “тс.”; рос. *люцерна*; білор. *люцэрна*, тобто свої назви рослина отримала за схожістю до ліхтаря. Очевидно, фітонім *люцерна* виник на базі праіндоєвроп. **leuk-* “світити”, яка змінилася у лат. *lux* “світло”, *lucerna* “лампа”, що пов’язане з *lūsēre* “бути ясным, світити”, тобто в основу найменування рослини лягла інтегральна сема “назва за дією” (світити). Цей процес лежить також в основі утворення фітонімів укр. *лунарія* “*Lunaria L.*”, [*лунарка*] “лунарія оживаюча”; рос. *лунник*; білор. *луннік* “тс.” [3 III, с. 305, 331], лише з тією відмінністю, що *лунарія* як фітонім виник на основі подібності до місяця: нлат. *lunaria* утворено від лат. *lūna* “місяць” на підставі деякої подібності круглих сріблястих плодів лунарії до місяця. Модель семантичного розвитку праіндоєвроп. **leuk-* “світити” ускладнена однією ланкою: **дія → суб’єкт дії → форма суб’єкта → назва за формою**.

За моделями *рослина → рослина, рослина → рослина₁* сформувалося значення значення українських назв рослин [*линта*] “сочевиця, *Lens Adans. Me, Mo*”, [*линда*] “тс.”, що походять з молдавського *линте* “сочевиця”, молдавського *linte* “тс.”, які зводяться до лат. *lens* (род.в. *lentis*) “тс.” [3 III, с. 236; 5, с. 351], свідчить про збереження первинного значення рослини, їм відповідає модель: **рослина → рослина**.

Український фітонім [*корнє*] “кизил, дерен справжній, *Cornus mas L.*”, що є запозиченням з молдавської або румунської мови (молд. *корн*. “кизил”, *коарнэ*

“ягода кизилу”, рум. corn “кизил” [cornu] “тс.”, coarnă “ягода кизилу”), походить від лат. cornus “кизил” [З III, с. 32], отже у даному випадку чітко проглядає модель семантичного розвитку даної назви: *рослина* → *рослина*.

Український фітонім [*перу*] “груша звичайна, *Rugus communis* L.”, що є запозиченням зі східнороманських мов (рум., молд. *paṛă* “груша (плід)”, *păr* “груша (дерево)”, зводиться до лат. *prum* “груша (плід)”, *prus* “груша (дерево)” [З IV, с. 347]. У даному випадку можна зафіксувати стійке збереження вихідного значення даного фітоніма у східнослов'янському просторі, що відбивається наступною моделлю: *рослина* → *рослина*.

Українські фітоніми [*женєпин*] “яловець, *Juniperus communis* L.”, [*женятин*, *женєтір*] “тс.” було запозичено з молдавської мови; молд. *жняпэн*, *жиняпэн* походить від лат. *juniperus* “тс.”. Оскільки вихідне значення фітоніма у латинській мові не зазнало змін на жодному з етапів запозичень, є підстави віднести ці назви рослин до тих, що відповідають моделі: *рослина* → *рослина*. Від цього ж латинського кореня *jigeară* “яловець” утворилися і були запозичені через румунську мову (рум. *jigeară* “яловець”, *jneară*, *jineară* “тс.”) сучасні східнослов'янські назви: укр. *жереп* “гірська сосна, *Pinus mughus* Scop.; яловець”, [*жереб*, *журапина*, *журапник*] “тс.” [З II, с. 192-194]. У даному випадку відбулася видозміна, тобто був утворений різновид рослини за схемою: *рослина* → *рослина*₁.

Латинські *savolis* “капуста” та *flōs* “квітка” були вихідними значеннями при утворенні італійського іт. *savolo fiore*, *savolfiore*, ст. *caulifior* “цвітна капуста”, від якого через польське посередництво п. *kalafior*, [karafiot] “цвітна капуста” було утворено сучасну українську назву рослини [*каляфійор*] “цвітна капуста, *Brassica oleracea botrytis*” [З II, с. 355]. Вихідне значення фітоніма не піддалося семантичним трансформаціям ні в мовах-посередниках, ні в приймаючій мові, яка запозичує – українській. Отже, модель процесу запозичення фітоніма [*каляфійор*] виглядає таким чином: *рослина* → *рослина*, де первинне значення дорівнює похідному.

Сорт капусти також позначає український фітонім [*куреки*] “качанна капуста, *Brassica oleracea* L.”, що є запозиченням з молдавської або румунської мови (молд. *курекь* “капуста”, рум. *surechi* “тс.”), куди потрапило з лат. *coliculus* (*cauliculus*) “стеблина, пагін, паросток”, зменшене від *caulis* “стеблина (переважно капустяна),

качан, тобто семантичний розвиток цієї назви відбувся в три етапи: 1) частина рослини (стеблина, пагін) у латинській мові; 2) ціла рослина – “капуста” – у молдавській та румунській мовах; 3) сорт капусти – “качанна капуста” – у східнослов’янських мовах: *частина рослини* → *рослина* → *рослина₁*.

Представником назв сім’ї бахчевих є фітоніми укр. [куркубета] “тиква звичайна, *Lagenaria Vulgaris* L.”, [куртибетка] “тс.”, [куркуб’ета] “декоративна тиквочка”, [куркубита, куркубота, куркудучі (мн.), куркудуші (мн.)] “тс.”, що запозичено з молдавської мови; молд. *куркубетэ* “гарбуз; тиква”, як і рум. [сирсубетă] “тс.” походять від лат. *cucurbita* “гарбуз”. Форма лат. *cucurbita*, очевидно, виникла шляхом редуплікації давнішої форми **curbita* під впливом слова *cucumis* “огірок” [З III, с. 153-155]. Рухливість значення назви тикви в рамках латинської мови пояснюється фактором зовнішньої схожості двох рослин: огірка і тикви або гарбуза, що стало основною ознакою при найменуванні сучасних фітонімів. Схематично це вкладається у модель: *рослина* → *рослина₁*, де *рослина₁* – модифіковане значення, сформоване на базі спорідненості та подібності за формою рослин, що іменуються.

Український фітонім [пальмиці] “коноплі, звичайні (плоскінь), *Cannabis Sativa* L. (mascula)”, за даними Етимологічного словника української мови, похідний від *пальма*. Назва цієї рослини може бути зумовлена схожою будовою листя рослини з пальмовим [З IV, с. 269; 6 I, с. 618-619]. Розвиток значення відбувався за схемою: *рослина* → *рослина₁*.

У латинській мові *agresta* означало “зелений виноград”, в італійській значення не змінилося (іт. *agresto* “незрілий виноград”), у польській мові *agrest* у XV-XVI ст. означало “кисле вино з незрілого винограду”, пізніше – “агрис”, а у східнослов’янських мовах укр. *агрис* “*Grossularia*”, [агруст, атрус, атрес, агрест, атрес, агрест, атрис, атрист, атруст, ягрес, агрес, ягрест, ягрост, атрост, янгрес, янгрест “тс.”, агрусівка, атрусівка]; рос. [агрест, ягрис]; білор. *агрэст*, [агрыст, агруст] “тс.” [З I, с. 471]. Значення формувалося в напрямку іншої рослини *рослина* → *рослина₁*.

Фітоніми укр. *перила* “*Perilla* L.”, [періля] “періля васильковидна”; рос. *перилла* “тс.” виникли з народної латинської назви *pira* (лат. *pira*) “груша”, а точніше

форми множини від *pirum* “груша (плід)” [З IV, с. 348]. Значення назв рослин зазнало змін: фітоніми сформувалися за подібністю їх плоду до плоду груші. Хід семантичного розвитку схематично виглядає таким чином: **рослина** → **рослина₁**.

Східнослов'янські назви укр. *помідор* “*Solanum lycopersicum* L.”, [*помидори*]; рос. *помидор*, [*помадора*] “тс.”; білор. *памідор* “помідор” запозичено з італійської мови: (іт. *pomidori* (мн.), *pomodoro* (одн.), яке виникло внаслідок злиття складових елементів словосполучення *pomodoro* “помідор” (букв. “золоте яблуко”), що складається зі слів *romo* “яблуко”, **d'**, скороченої форми прийменника **di** “від”, що продовжує лат. *dē* “тс.”; *oro* “золото”, яке зводиться до лат. *aurum* “тс.” [З IV, с. 509; 5 III, с. 323].

Можливо, те, що *помідор* означав “золоте яблуко” та метафорично пов'язувався з золотом, означало цінність цього овоча. Схематично розвиток значення цієї назви можемо зобразити, як **рослина** → **рослина₁**, де **рослина** – назва яблука, а **рослина₁** – новоутворена назва рослини сімейства пасльонових. Дана модель є ускладненою метафоризацією ознаки “золотий” стосовно плоду рослини, завезеної до Європи у XVII ст. (**метал – рослина**).

Середньолатинська назва рослини *majorana* (*magorana*, *margerana*), *majoracus* “майоран” стала основою для молдавського та румунських запозичень (молд. *магиран*, рум. *maghiran*), [*măgheran*, *măghiran*] “майоран” в українську мову: [*магеран*] “майоран, *Origanum majorana* L. (*Majorana hortensis* Moensh.)”, [*магера*, *магера*] “тс.” [З III, с. 352]. Семантичне значення цієї назви протягом міграції не зазнала змін, тобто зберегла свою структуру, яка вкладається у діахронічну модель: **рослина** → **рослина**.

За моделлю **ознака** → **назва за ознакою** було сформовано значення східнослов'янських назв: укр. [*макриш*] (вид рослини), [*макриш*] “щавель кислий, *Rumex acetosa* L.” є запозиченням із молдавської мови (молд. *мэкриш* (*макриш*, *мокриш*) “щавель”, як і рум. *măcriș* “тс.”, пов'язуються з молд. [*акриш*] “тс.”, яке зводиться до лат. *aser* “гострий, сильний”, що споріднене з праслов. **ostrь* “гострий”, праіндоєвроп. **ak-r-os* “тс.” [З III, с. 367-368]. Цю назву запозичено українською мовою без суттєвих змін, (*щавель* → *щавель*, тобто реалізована модель **рослина** → **рослина**). Однак на рідному ґрунті, в молдавській мові, фітонім [*акриш*]

засновано від молд. *акру* “кислий”, яке зводиться до лат. *асер* “гострий, сильний”. Семантична структура успадкованого з латинської мови прикметника у молдавській мові зазнала метонімічного зсуву *гострий* → *кислий*, і ця ознака стала основною для позначення щавеля за його визначною ознакою – кислотою, що відповідає ступеням розвитку значення: **ознака** → **назва за ознакою**.

Український фітонім [*негин*] “кукіль звичайний, *Agrostemma githago* L.”, що також є запозиченням з молдавської мови (молд. *негинэ* (рум. *negină*) “тс.”) утворено з лат. **nig(e)llīna*, похідної від *nigella* “чорненька. Ботанізм *чорнушка* є зменшеною назвою від *niger* “чорний”. В основу найменування цих рослин було покладено колір рослини [З IV, с. 63]. Схему семантичного розвитку утворення цієї назви можемо передати таким чином: **колір** → **назва за кольором**, де первинну назву утворено на підставі ознаки – кольору плоду.

Різновидом сімейства бахчевих є: укр. *патисон* “різновид гарбуза, *Cucurbita pepo* L.”; рос. *патиссон*; білор. *патысон* “тс.”, які були запозичені з французької мови: фр. *râtisson* “тс.”, що утворено від *râte* “пиріг” (плоди цієї рослини формою подібні до пирога), що походить від *râte* “тісто, паста” та пов’язане з пізньолатинським *pasta* “тс.” [З IV, с. 314]. Суттєвих змін латинська назва у слов’янських мовах не зазнала. Однак внутрішньомовне (латинське) утворення назв відбулося на підставі подібності рослини до певного предмета: **речовина** → **продукт** → **форма** → **назва за формою**. Модель **ознака** → **назва за ознакою** ускладнено підмоделлю на підставі зовнішньої подібності названої рослини до певного харчового продукту.

Латинізм *palma* “пальма” став основою для фітонімів укр. *пальма* “вічнозелена, переважно деревна рослина з перистим або віялоподібним листям”; рос. білор. *пальма* “тс.” [З IV, с. 268; 6 I, с. 618-619]. Відомо, що ці ботанізми сходять до лат. *palma* “долоня, розчепирені пальці”. Назва склалася шляхом актуалізації елемента значення “форма”, враховуючи, що листя пальми схожі на долоню, припускаємо такий перебіг семантичних подій у структурі фітоніма: **частина тіла** → **форма частини тіла** → **назва за формою**.

За такою ж схемою, з деякою видозміною, розвивалося семантичне значення фітонімів укр. *перлівка* “*Melica* L.”, [*перловник*] “перлівка висока”; рос. *перловник*;

білор. *перлуйка* “тс.”, які виникли від *перло* “перламутрове зерно, що утворюється в черепашках деяких молюсків”, і зводиться до нар-лат. *perla*, яке виникло з лат. *perna* “стегна” [З IV, с. 351]. Означені назви були утворені за подібністю форми кулястих грудочок, які є на колосках цієї рослини, до перла, вміста молюска, а сам молюск мав назву “стегна”. Утворення фітонімів відбувалося у такій послідовності: ***частина тіла → форма тіла → назва молюска за формою → вміст молюска → назва за вмістом***. Розвиток утворення цих фітонімів підпадає під загальну схему: ***частина тіла → назва за формою***.

В основу найменування наступних рослин покладено уявлюване місце проростання, схематично це виглядає таким чином: ***місцевість → назва за місцем***. Запозиченням з угорської мови (уг. *paradicsom* “помідор; рай” (помідор ще називають райським яблуком)), що походить від пізньолат. *paradīsus* “рай” (< гр. *παράδεισος* “парк, сад, рай”), є українська назва рослини [*парадичка*] “помідор, *Solanum lycopersicum* L.”, [*бородічки*] “тс.” [З IV, с. 289].

Отже, характерним для латинських запозичень у східнослов'янських мовах є велика кількість успадковань та розвиток за моделями: ***дія → назва за дією; дія → суб'єкт дії → суміжність із суб'єктом дії → назва за суміжністю; дія → суб'єкт дії → форма суб'єкта → назва за формою; рослина → рослина; рослина → рослина₁; частина рослини → рослина → рослина₁; ознака (колір) → назва за ознакою; речовина → продукт → форма → назва за формою; частина тіла → форма частини тіла → назва за формою; місцевість → назва за місцевістю***.

Порівняльно-історична характеристика семантики назв рослин у сучасних східнослов'янських мовах засвідчила, що склад цієї тематичної групи лексики утворювався в кожній з названих мов за подібними або іноді майже тотожними динамічними мотиваційними семантичними моделями. Водночас у цьому процесі формується також історично зумовлена своєрідність ботанічної номенклатури східнослов'янських мов.

Дослідження процесів формування ботанічної номенклатури, що походить з вказаних джерел, дозволяє стверджувати, що процес називання оточуючих людину об'єктів (у даному випадку – рослинного світу) враховує взаємодію рослинного світу з людиною: сприйняття, використання тощо.

До перспективних напрямів подальших досліджень у розв'язанні проблеми походження та формування східнослов'янської ботанічної номенклатури слід віднести: визначення поняття праіндоєвропейської основи (кореня) як базової одиниці для виявлення певних семантичних змін у лексичній системі мови; встановлення семантико-словотвірних універсалій на позначення семантичних змін окремих шарів ботанічної номенклатурної лексики близькоспоріднених мов, зокрема, слов'янських; поглиблення етимологічного аналізу лексичних запозичень і виявлення при цьому ролі мови-посередниці на різних етапах історичного розвитку східнослов'янських мов; розширення аспектів типологічної інтерпретації складу ботанічної номенклатури різних індоєвропейських, зокрема українських, російських і білоруських мов.

Література

1. Батожок Н.И. Историческое развитие значений исходных рефлексов корня *lik- в праславянском и русском языках (опыт семантической реконструкции): Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 // ЛГУ им. А.А.Жданова. – Л.: 1979. – 24 с.
2. Иванов В.А., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы (древний период). – М.: Наука, 1965. – 246 с.
3. Етимологічний словник української мови: В 7-ми т. // За ред. О.С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1982-2004. – Т. 1-4.
4. Светличная Е.И. Этимологический словарь латинских ботанических названий лекарственных растений: Учеб. пособие для студ. вузов. – Харьков: Золотые страницы, 2003. – 288 с.
5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – М.: Прогресс, 1986-1987. – Т. 1-4.
6. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1998. – Т. 1-2.
7. Этимологический словарь латинских названий лекарственных растений // Сост. Н.П.Минц. Под ред. проф. А.Ф. Гаммерман. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1962. – 54 с.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978-1993. – Т. 1-8.